

Louis Peter Grijp

23 januari 1954 – 9 januari 2016

Met dank aan Femke Niehof

Louis Peter Grijp is in 2016 op 61-jarige leeftijd gestorven aan een hersentumor, die bij hem werd ontdekt in 2003. Op die diagnose volgden een operatie in 2009, alsmede bestralingen en chemokuren. Een groot deel van zijn werkzame leven heeft zich dus voltrokken onder de schaduw van die in principe dodelijke kwaal. Hij sprak er weinig over. En aan zijn enorme productiviteit viel zijn ziekte ook niet af te zien. Tot op het laatst heeft hij gewerkt en als het maar even mogelijk was, kwam hij nog naar het Meertens Instituut. In de laatste periode hield hij vrienden en collega's via een reeks berichten die hij 'tumo's' noemde, op de hoogte van het verloop van zijn ziekte, met een mengeling van nuchterheid en gevoeligheid. Zo schreef hij, met kenmerkend ontbreken van hoofdletters die hij niet gebruikte omdat het typen ervan alleen maar tijd kostte: '[...] het fysieke lopen gaat best prima. zo heb ik vandaag het uitzichtspunt de kaap beklommen, nabij doorn, 26 meter hoog met als beloning helder zicht op allerlei middeleeuwse kerktorens, waaronder de domtoren en de amersfoortse lange jan — en het 11e-eeuwse maartenskerkje van doorn zelf. wat een tijdloosheid.'

Op 15 januari 2016 is hij onder begeleiding van het hallucinerende geluid van de omfloerste trom ten grave gedragen.

Vrijwel tot het einde heeft Louis iets jeugdigs gehouden. Hij kleepte zich informeel en ging gemakkelijk met mensen om. Maar achter die ongedwongenheid ging een perfectionist schuil die het uiterste van zichzelf vroeg en ook hoge eisen aan zijn medewerkers stelde. Met bijna fanatieke toewijding schreef en herschreef hij teksten van zichzelf en anderen, en bedacht en herdacht hij al zijn plannen.

Met zijn vroegtijdige dood is een eind gekomen aan het ongelofelijk werkzame leven van een musicoloog, kenner van het Nederlandse lied door de eeuwen heen, deskundige op het gebied van de Neerlandistiek en geschiedenis, initiator en bouwer van een grootschalige website voor het Nederlandse lied en, wat zeker voor hem niet op de laatste plaats kwam, artistiek

leider van het muziekgezelschap *Camerata Trajectina*, waarvoor hij ook tal van projecten en evenementen organiseerde. Een leidraad voor zijn werk was interdisciplinariteit. Enthousiasmerend verbond hij wetenschappers uit verschillende disciplines en werksferen met elkaar. Interdisciplinariteit kwam evenzeer tot uiting in zijn vele publicaties en niet minder in zijn activiteit voor *Camerata Trajectina* die hem bracht tot studies over Nederlandse geschiedenis en letterkunde, en natuurlijk ook over de uitvoeringspraktijk van oude muziek. Zelf heeft hij vele partituren geschreven voor door hem ontdekte liederen. De volkse achtergrond van de meeste liederen bracht hem ook op het terrein van de etnologie zodat hij helemaal paste in het interdisciplinaire kader van het Meertens Instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) waar hij sinds 1990 werkzaam was.

Louis Peter Grijp werd op 23 januari te Den Haag geboren, als zoon van Louis Wilhelm Grijp, werkzaam op het Neherlaboratorium van de PTT en Johanna Petronella Roestenburg, tot haar huwelijk kleuterleidster. Hij had één zuster, Anneloes.

Louis volgde de opleiding gymnasium bèta aan de Openbare Scholengemeenschap Voorburg-Leidschendam waar hij in 1972 eindexamen deed. Daarna ging hij muziekwetenschap studeren aan de Rijksuniversiteit Utrecht waar hij in 1981 afstudeerde. In 1982 voltooide hij aan het Koninklijk Conservatorium in dezelfde stad de opleiding als praktiserend musicus met het hoofdvak luit. Uit zijn studietijd is nog een lijvig manuscript overgeleverd, *Koraalbank*, een systematische beschrijving van koraalmelodieën, ontstaan als 'werkstuk voor het kandidaatsexamen' (let wel, dus niet voor het doctoraal!) van 1977. Hiervoor is gebruik gemaakt van een computer, een toenmaals in alfa-kringen nog nauwelijks bekend hulpmiddel. Er werd door Louis en een medestudent gewerkt met ponskaarten en een magneetband en ten slotte kon het geheel uitgedraaid worden op de centrale computer van de Utrechtse universiteit. Een bijvak computerlinguïstiek bewees voor dit project goede diensten.

In 1990 participeerde hij met een aantal bijdragen aan de bundel *Van Aristoxenos tot Stockhausen* in een samenwerkingsproject 'Bronnen der muziektheorie' van de Utrechtse universiteit en het conservatorium in dezelfde stad.

Inmiddels was hij in 1979 ingetrokken bij Annemies Tamboer met wie hij in 1986 getrouwd is. Louis had in 1978 haar hulp ingeroepen toen een Spaanse trommel van een nieuw perkamenten vel met een zeventiende-eeuwse beschildering voorzien diende te worden. Daar kon Annemies als docent handvaardigheid die tevens historisch slagwerk bestudeerde en maakte, uitstekend voor zorgen. Later ontwikkelde ze zich als archeo-musicoloog en als zodanig leverde ze het openingsartikel van de door Louis geredigeerde *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden* (2001). Ze kregen twee kinderen, Tessel en Floris. Ze vestigden zich in Driebergen in het familiehuis van Louis waar hij tot zijn dood zou wonen.

Bekroond proefschrift

Na in 1984-1985 onderwijs gegeven te hebben in de muziekgeschiedenis aan het conservatorium in Leeuwarden kreeg hij in 1986 een aanstelling als toegevoegd docent bij de vakgroep muziekwetenschap van de Universiteit Utrecht. Hij werkte in dat kader aan zijn op 31 mei 1991 met cum laude beloonde proefschrift dat meteen een standaardwerk werd: *Het Nederlandse lied in de Gouden Eeuw*. Het boek kreeg een prijs van de stichting Praemium Erasmianum. Rudolf Rasch, musicoloog, was co-promotor. Als promotor had Grijp Leen Strengholt, hoogleraar oudere Nederlandse letterkunde aan de Vrije Universiteit aangezocht, bij ontstentenis van een hoogleraar Neerlandistiek voor de betreffende periode in Utrecht. Toen Strengholt in 1989 plotseling overleed, kon ik zijn taak overnemen. Het was geen zware opdracht. Louis was al een meester op zijn terrein. Toen ik hem, samen met Els Stronks, de co-auteur van dit *Levensbericht*, een paar weken voor zijn dood bezocht, haalde hij herinneringen op aan die periode, onder andere dat ik hem erop had geattendeerd dat in de drukproef van zijn boek een afbeelding omgekeerd terecht was gekomen. Zo ziek als hij was, nog steeds was hij blij dat ik hem voor een spaarzame fout had kunnen behoeden.

Liederensbank

Het proefschrift vormde een onderdeel van een NWO-programma 'Tekst en muziek in de Gouden eeuw' dat mede tot bedoeling had het opzetten van een database van liederen (het werden er tijdens de promotieperiode 5700) uit een omvangrijk aantal Nederlandse liedboeken, in de wandeling 'Voetenbank' geheten vanwege de belangrijke rol die versvoeten bij de ordening

van het materiaal vervullen. Na de voltooiing van het NWO-project kwam de database, nu officieel *Nederlandse liederenbank* geheten, onder de hoede van het Meertens Instituut dat met het steeds aanstellen van elkaar opvolgende medewerkers het project voortdurend uitbreidde en het belang ervan dus ook steeds meer vergrootte. Een citaat uit de tekst over de Liederensbank op de website van het Meertens Instituut: 'In de Nederlandse Liederensbank zijn ruim 175.000 Nederlandse liederen ontsloten, van de Middeleeuwen tot de twintigste eeuw. Het gaat om liefdesliederen, spotliederen, geuzenliederen, psalmen en andere religieuze liederen, volksliederen, kinderliederen, sinterklaas- en kerstliedjes en nog veel meer. Bronnen van de liederen zijn liedboeken, liedbladen, liedschriften en veldwerkopnamen. Van elk lied is de bron aangegeven waar de tekst en eventueel de melodie is te vinden. In een aantal gevallen kan direct worden doorgeklikt naar de gehele tekst van het lied of naar de melodie of een geluidsopname.'

Zo is het dus gegroeid: de verzameling van 5700 liederen die de basis van de dissertatie vormden, is uitgegroeid tot een corpus van 175000 liederen, en de zeventiende eeuw die ten grondslag lag aan het proefschrift is nu onderdeel van een database die van de Middeleeuwen tot heden loopt.

Voor het werk aan de dissertatie en in combinatie daarmee de voetenbank moest Grijp zich verdiepen niet alleen in de strofevorm en metrische opbouw van zijn corpus liederen maar ook in de wijsaanduidingen boven de liederen. Daarmee kwam hij het imitatieve karakter van de liedcultuur op het spoor. De lieddichters schreven meestentijds op bestaande melodieën – het verschijnsel van de contrafactuur – maar dat niet alleen, ze namen ook andere vorm-elementen van elkaar over; bijvoorbeeld dialoogliederen, zowel erotische als politieke. Soms zijn er ook woordelijke overeenkomsten tussen de nieuwe en de oude tekst. Dit alles duidt niet op plagiaat, maar berust op het principe van de *imitatio* waarmee een auteur toont op de hoogte te zijn van andermans werk, soms met een complimenteuzen bedoeling, soms ook met de intentie te tonen dat het nieuwe werk het oude overtreft – dat kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer een religieus lied materiaal van een liefdeslied overneemt. Een bekend voorbeeld is het vrome gedicht van Jacobus Revius *Windeken uit het paradijs* dat op dezelfde melodie geschreven is als P.C. Hoofds liefdesliedje *Windeken waar het bos af drilt*.

Uitstraling

Het is niet mogelijk in kort bestek te beschrijven wat het grote belang is van de systematische beschrijving van de melodieën in de liedboeken. Ik geef een enkel voorbeeld aan de hand van het werk van Pieter Cornelisz. Hooft. In diens bekendste toneelstuk, *Granida* (hs. 1605; eerste druk 1615) staan reien en andere lyrische passages, oftewel liederen, beter wat minder plechtig gezegd, liedjes. Uit een niet gedrukt voorwoord voor het stuk blijkt dat Hooft veronderstelde dat die reien en liedjes inderdaad gezongen zouden worden: de meeste kunnen worden gezongen op bestaande wijzen. Maar in het toneelstuk zelf staat geen enkele wijsaanduiding. Nu was dat voor toenmalige liefhebbers van Hoofts werk, de kring rond de Amsterdamse rederijkerskamer *De egelantier*, geen onoverkomelijk probleem want veel van de liedjes in het stuk zijn ook te vinden in liedboeken waaraan Hooft heeft bijgedragen of die hijzelf heeft uitgegeven. Maar een latere lezer of onderzoeker zou dus moeten gaan speuren in vóór de *Granida* gepubliceerde liedboeken om te kijken of daarin soms liederen staan die qua structuur lijken op de reien en liedjes uit het toneelstuk. De Liederencbank geeft nu snel uitsluitsel. Zoek bijvoorbeeld naar het al even genoemde lied *Windeken waar het bos af drilt*, en alle gewenste informatie komt tevoorschijn. De melodie is ontleend aan een Frans hoflied *J'aimerai toujours ma Phyllis* en als bonus wordt ook zichtbaar hoe populair dit lied van Hooft geweest is, want er blijken tal van latere liederen op deze melodie geschreven te zijn, en wel met de wijsaanduiding *Windeken waar het bos af drilt*. Latere dichters/liedschrijvers hebben dus Hoofts lied als uitgangspunt gekozen. Op deze manier worden vele muzikale en vaak ook literaire verbanden zichtbaar.

De Neerlandistiek is gretig op het werk van Louis Grijp ingegaan. Natuurlijk was wel bekend dat veel zeventiende-eeuwse lyrische poëzie, ook die van hoog-literaire schrijvers als Vondel en Hooft, als lied was gedacht en ook als lied werd uitgevoerd, maar in de loop van de tijd was dat vergeten of in elk geval minder van belang geacht. De reien in bijvoorbeeld Vondels tragedies werden op het toneel plechtig 'gezegd' en niet, zoals de bedoeling was, gezongen. Het verzamelde dichterlijk werk van Hooft, Vondel en anderen werd alleen als tekst gepubliceerd.

Daar is onder invloed van Grijp verandering in gaan komen. In een recente uitgave van Hoofts *Granida* door Lia van Gemert (eerste druk 1998 en een aantal herdrukken) heeft Grijp een bijdrage over de melodieën geleverd en de liederen en reien zijn door hem van muzieknotatie voorzien. Het toneelstuk wordt zodoende een zangspel. In de jongste uitgave van Hoofts verzamelde lyriek, *Gedichten* (2012) heeft Natascha Veldhorst alle liederen voor zover mogelijk van een muzieknotatie voorzien.

Hoewel Grijp van oorsprong de zeventiende eeuw als werkterrein had, kon hij de opgedane kennis en inzichten ook voor andere perioden inzetten. Zo heeft hij een sterk staaltje van de mogelijkheden van de liederenbank gedemonstreerd door – wat voorheen vrijwel onmogelijk werd geacht – liederen van de middeleeuwse mystica Hadewijch van een melodie te voorzien, en zo te bewijzen dat het daadwerkelijk om liederen ging. Dat heeft in samenwerking van Frank Willaert en Veerle Fraeters een prachtige editie van de liederen met vier cd's opgeleverd (2009), met zang van Agnes de Graaff, Els Janssens, Els Van Laethem en Ilse Wijnen.

Zijn horizon verwijdde zich steeds verder. Na de muziektheorie en de liedcultuur kwam ook de muziekgeschiedenis in beeld. In 2001 verscheen *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden* met Grijp als hoofdredacteur. Dat was niet alleen een eretitel. Hij heeft zich intensief met de opzet en uitvoering van het boek bezig gehouden en het draagt dan ook duidelijk zijn stempel. In de inleiding schreef hij: 'In deze muziekgeschiedenis beperken we ons [...] niet tot klassieke muziek maar krijgen populaire muziek, volks-amateur- en lekenmuziek een volwaardige plaats. Dit sluit aan bij de huidige belangstelling in de kunstwetenschappen voor brede, alledaagse cultuur, zeker die van de vroegmoderne tijd. Wij hebben de lijn van met name de populaire muziek doorgetrokken tot aan het heden. Juist in het hedendaagse muziekaanbod is de populaire cultuur immers dominant aanwezig, om niet te zeggen onontkoombaar.'

Deze opzet is in lijn met zijn primaire deskundigheid. Het lied immers is bij uitstek het genre dat hoge en lage cultuur verbindt. Het streven is evenzeer in lijn met de opdracht van het Meertens Instituut van de KNAW dat immers de bestudering van de volkscultuur in de brede zin van het woord

als opdracht heeft. Grijp leverde zelf voor de *Muziekgeschiedenis* een viertal bijdragen, over Hadewijch en haar religieuze kring, over dansmuziek tussen elite- en volkscultuur, de dynamiek van Nederlands nationale hymnen (met het *Wilhelmus* in zijn diverse verschijnings- en gebruiksvormen centraal), en ten slotte over dialectmuziek en regionale identiteit. De onderwerpen spiegelen zijn verbrede belangstelling, ook voor de etnologie.

Hoogleraarschap

In hetzelfde jaar 2001 kwam ook zijn benoeming aan de Utrechtse universiteit tot buitengewoon hoogleraar 'Nederlandse liedcultuur in heden en verleden' tot stand. Zijn inaugurele rede, uitgesproken op 31 januari 2002 droeg de uitdagende titel *Van Hadewijch tot Hazes*. Meer nog dan daarvoor werd het een doel de Liederbank ook met modern materiaal te vullen, waarbij hij voor sommige perioden gebruik kon maken van materiaal dat al eerder door onderzoekers aan het Meertens Instituut verzameld was. In zekere zin was de rede een autobiografisch werk waar het immers als centrale vraagstelling had de belangstelling die de elite de eeuwen door heeft gehad voor de muzikale volkscultuur. Meestal bekeek en gebruikte men die vooral als didactisch wapen: een lied kon de lagere standen leren hoe zich goed te gedragen. Een kentering kwam in de twintigste eeuw. Klaagde de Zangeres Zonder Naam nog over verguizing door de elite, door hoog-literaire auteurs als Lucebert en Van het Reve kwam het tot erkenning. André Hazes trekt een breed publiek. De onderzoeker Grijp noteert dat hij daar geen onderzoek naar kent, maar de publieksdeskundige kan wel schrijven: 'voor studenten treedt hij in elk geval veelvuldig op'. De rede was ook een programma omdat die allerlei zwarte plekken op de onderzoekskaart zichtbaar maakte. Grijp zelf beijverde zich die lege plekken te vullen. Gaf de rede aan dat de achttiende eeuw voor het lied nog slecht onderzocht was, een artikel uit 2011 gaf in hoofdlijnen een overzicht.

Ondertussen trok hij promovendi aan – met projecten die uiteenliepen van Afrikaanse slavenliedjes, computationele musicologische methodologie tot speelklokken – en bood hij samen met zijn vaste medewerkers aan de Liederbank tientallen studenten stageplekken en afstudeeropdrachten. Meer en meer werd hij kern van een door hemzelf opgebouwd netwerk van collega's uit vele disciplines waarmee hij succesvol onderzoeksaanvragen deed en

indrukwekkende projecten zoals het Dutch Songs Online project (het tekstu-eel ontsluiten van 75.000 liederen) tot stand wist te brengen. Zowel *Camerata Trajectina* als zijn wetenschappelijke opvolgers hebben nog voor jaren aan plannen liggen die om realisatie en voltooiing vragen. In zijn voetsporen wordt ook al aan een vervolgonderzoeken gewerkt: zo deed Mike Kestemont met computationele middelen in de Liederenbank onderzoek naar de auteur van het *Wilhelmus*, en maakte Folgert Karsdorp op het afgelopen LowLands festival furore met een computerprogramma waarmee hij de code van Nederlandse hiphop hoopt te kunnen kraken. Middels een jaarlijkse Louis Peter Grijp-lezing wordt het liedonderzoek in Nederland blijvend gestimuleerd.

Tussen 2001 en 2016 publiceerde Grijp ook nog elf boeken, vaak in samenwerking met anderen geschreven. Om een indruk te geven van de veelzijdigheid ervan zijn titels al voldoende. Zo schreef hij samen met de Canadese hoogleraar H. Joldersma *Elisabeth's manly courage. Testimonials and songs of martyred Anabaptist women in the Low Countries* (2001), of *Onder de groene linde. 163 verhalende liederen uit de mondelinge overlevering door Ate Doornbosch e.a.*, (2008), waarmee het werk van vroegere volksliedverzamelaars toegankelijk werd gemaakt door middel van een boek, negen cd's en een dvd, dit in samenwerking met I. van Beersum. Daarnaast verschenen nog talloze artikelen en bijdragen aan verzamelbundels, in binnen- en buitenland.

Camerata Trajectina

Naast dat alles stonden dan ook nog zijn werkzaamheden voor *Camerata Trajectina*, een groep van meest oud-studenten muziekwetenschap uit Utrecht. Ze legden zich vooral toe op muziek uit de Gouden Eeuw en de Middeleeuwen. Al snel na de oprichting ervan in 1974 werd Grijp er bij betrokken en tussen 1975 en zijn noodgedwongen afscheid in 2015 trad hij op als artistiek leider van het ensemble en tevens als luit-, citer- en theorbespeler. Het artistiek leiderschap hield in dat hij programma's voor het ensemble ontwierp, liederen uitzocht en zo nodig van partituren voorzag en voor inleidingen en toelichtingen zorgde. De eerste publicatie van de groep was de LP *Die tyranny verdrijven. Politieke liederen uit de tachtigjarige oorlog* (1979). Dat project vroeg dus om historische kennis. Volgende LP's gingen over de muziek in het werk van Hooft (1981), Bredero (1985) en Huygens (1987). Daarmee kwam de Neerlandistiek in zicht en bovendien ook de actualiteit:

de LP's kwamen tot stand in het kader van landelijke herdenkingen van de genoemde dichters. Op deze grammofoonplaten volgde een lange reeks van cd's met dezelfde brede achtergrond. *Genade en vrede* bevatte liederen uit de doopsgezinde kring, maar ook Luther en Calvijn werden niet vergeten en zelfs niet de inter-reformatorische twist tussen Remonstranten en Contra-remonstranten, muzikaal geïllustreerd in *Bavianen en slijkgeuzen* (1995). De laatste cd waaraan Grijp leiding gaf, had een muzikaal uitgangspunt. Er werd in gedemonstreerd hoe het werk van de Engelse componist John Dowland de muziekcultuur in Nederland sterk heeft gestimuleerd. Grijp was ook de drijvende kracht achter het gedenkboek dat ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum in 2014 verscheen, *Camerata Trajecten. Van Pekelharing tot Pierlala*.

Het werk voor *Camerata* stond niet zelden in wisselwerking met zijn wetenschappelijke publicaties of was een stimulans daarvoor. Interesse voor het type muziekspel dat *Granida* ooit was, leidde hem bijvoorbeeld uiteindelijk tot de opvoering van de eerste Nederlandse opera, *De triompherende min*; een spektakel dat tijdens het Utrechtse festival voor Oude Muziek opgevoerd werd en het publiek zichtbaar kon vermaken. Kortom: Grijp zou een gewaardeerd lid van de Akademie van Kunsten geweest hebben kunnen zijn als die eerder zou zijn opgericht!

Bekroningen

Zoals aangegeven werd Grijps proefschrift met de onderzoeksprijs van het Praemium Erasmianum bekroond. Er zouden nog vele eerbewijzen volgen. Zo kreeg hij Penning van de Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis (1995), de Vierjaarlijkse prijs voor oudere taal, cultuur en letterkunde van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letterkunde te Gent (2004), de Visser-Neerlandiaprijs van het Algemeen Nederlands Verbond (2005, samen met Frank Willaert) en de Kruyskamp-prijs van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde (2012, met Willaert en Veerle Fraeters) voor het Hadewijch-project. Bekroonde cd-projecten zijn het *Antwerps Liedboek* (2004) en de box *Onder de groene linde* (2008). De Nederlandse Liederbank – zijn geesteskind – ontving in 2014 de Nederlandse Dataprijs voor humaniora en sociale wetenschappen. De benoeming tot lid van de KNAW in 2003 was voor hem als erkenning van zijn wetenschappelijke verdiensten een persoonlijk hoogtepunt.

Bibliografie

Een overzicht van de wetenschappelijke productie van Louis Peter Grijp is te vinden op:

<http://www.meertens.knaw.nl/cms/nl/medewerkers/142464-louisg>.